

Надія ЛИСИЦЯ,

канд. екон. наук, доцент

ORCID: 0000-0002-3353-8347

Сергій ГОРБЕНКО,

аспірант кафедри економіки будівництва

ORCID: 0009-0005-9939-3645

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ЦИКЛІЧНОСТІ ЕКОНОМІКИ: РІЛЬ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА АНТИКРИЗОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У статті досліджено теоретичні та прикладні засади забезпечення економічної безпеки підприємств будівельної галузі в умовах циклічності економічного розвитку. Визначено, що сучасні умови функціонування підприємств характеризуються високим рівнем невизначеності, динамічністю зовнішнього середовища та посиленням впливу кризових явищ, що особливо загострюються у фазах економічного спаду. Обґрунтовано, що циклічні коливання економіки суттєво впливають на результати господарської діяльності підприємств, спричиняючи зниження їх платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості та інвестиційної привабливості, що підвищує рівень загроз економічній безпеці.

Уточнено сутність економічної безпеки підприємства як комплексної, динамічної характеристики, що відображає здатність підприємства протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечувати ефективне використання ресурсів та адаптуватися до змін економічної кон'юнктури на різних фазах економічного циклу. Доведено, що одним із ключових чинників забезпечення економічної безпеки є фінансова стійкість підприємства, яка виступає основою підтримання його ліквідності, платоспроможності, фінансової рівноваги та здатності до відновлення в умовах кризових явищ.

Особливу увагу приділено антикризовому потенціалу як інтегральній складовій економічної безпеки підприємства. Встановлено, що антикризовий потенціал характеризує здатність підприємства до своєчасного виявлення ризиків і загроз, оцінювання їх впливу та розробки ефективних управлінських рішень щодо їх нейтралізації або мінімізації. Розглянуто особливості формування антикризового потенціалу залежно від стадії життєвого циклу підприємства та обґрунтовано, що на різних етапах розвитку домінують різні джерела загроз економічній безпеці, що потребує застосування відповідних інструментів антикризового управління.

Визначено, що ефективне забезпечення економічної безпеки підприємств будівельної галузі в умовах циклічності економіки можливе лише за умови комплексного поєднання механізмів управління фінансовою стійкістю та розвитку антикризового потенціалу. Такий підхід дозволяє підвищити адаптивність підприємств до змін зовнішнього середовища, мінімізувати негативний вплив економічних спадів, забезпечити безперервність їх функціонування та сформувати передумови для довгострокового розвитку і зміцнення конкурентних позицій на ринку.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, фінансова стійкість, циклічність економіки, фази економічного циклу, антикризовий потенціал, ризики, загрози, конкурентоспроможність, платоспроможність, ліквідність, фінансова рівновага, антикризове управління.

Вступ. Актуальність теми дослідження зумовлена загостренням проблем забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах нестабільності та циклічності розвитку економіки. У періоди економічного спаду, що є невід'ємною фазою економічного циклу, більшість суб'єктів господарювання, особливо підприємства будівельної галузі як однієї з найбільш чутливих до коливань ділової активності, опиняються під впливом комплексних загроз. Це проявляється у зниженні платоспроможності, втраті конкурентних позицій, зростанні фінансових ризиків та підвищенні ймовірності банкрутства.

У таких умовах ключового значення набуває забезпечення економічної безпеки підприємства як інтегральної характеристики його здатності протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, адаптуватися до змін економічної кон'юнктури та забезпечувати стабільне функціонування у довгостроковій перспективі. Особливої уваги потребує взаємозв'язок економічної безпеки з фінансовою стійкістю, яка виступає базисом для підтримання ліквідності, платоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства в умовах кризових явищ.

Циклічність економічного розвитку зумовлює періодичне виникнення кризових процесів, що потребує від підприємств формування ефективних механізмів превентивного управління загрозами. У цьому контексті важливого значення набуває розвиток антикризового потенціалу як складової економічної безпеки, що дозволяє своєчасно ідентифікувати ризики, діагностувати ранні ознаки дестабілізації та забезпечувати стійкість до негативних впливів зовнішнього середовища.

Таким чином, дослідження теоретичних та прикладних аспектів забезпечення економічної безпеки підприємств, з урахуванням впливу циклічності економіки та необхідності підтримання належного рівня фінансової стійкості, є надзвичайно актуальним і має важливе значення для підвищення ефективності функціонування підприємств будівельної галузі в сучасних умовах.

Аналіз досліджень і публікацій. Завдання адаптації підприємств до змін зовнішнього середовища досліджувалося багатьма науковцями у різні періоди з використанням різноманітних методичних підходів. У наукових працях сформовано значний теоретико-методологічний базис щодо забезпечення стійкості функціонування підприємств в умовах невизначеності, зокрема через призму антикризового управління, ризик-менеджменту та стратегічного розвитку [1,3,4,10,12].

Сучасні дослідження дедалі більше акцентують увагу на проблематиці економічної безпеки підприємства як комплексної системи захисту його ресурсів, потенціалу та ключових бізнес-процесів від дестабілізуючих факторів. Значний внесок зроблено у розвиток підходів до ідентифікації загроз, оцінювання рівня економічної безпеки, а також формування механізмів її забезпечення [2,6,8,9].

Окремий напрям досліджень пов'язаний із вивченням впливу циклічності економічного розвитку на діяльність підприємств. Науковці доводять, що зміна фаз економічного циклу суттєво впливає на фінансові результати, інвестиційну активність і рівень ризиків, що, у свою чергу, актуалізує необхідність формування адаптивних систем управління, здатних своєчасно реагувати на кризові явища [2,5,14,15].

Водночас у наукових працях значна увага приділяється питанням фінансової стійкості як ключової складової економічної безпеки підприємства. Розглядаються підходи до оцінювання ліквідності, платоспроможності, фінансової рівноваги та формування оптимальної структури капіталу, що забезпечує здатність підприємства витримувати негативні впливи економічних спадів [10,13].

Разом із тим, попри значну кількість досліджень, недостатньо розкритими залишаються питання інтеграції підходів до забезпечення економічної безпеки з урахуванням циклічності економіки та забезпечення фінансової стійкості підприємств, зокрема у будівельній галузі, яка характеризується підвищеною чутливістю до коливань ринкової кон'юнктури. Це зумовлює необхідність подальших наукових розробок у даному напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичних та прикладних засад забезпечення економічної безпеки підприємств будівельної галузі в умовах циклічності економіки, а також визначення ролі фінансової стійкості та антикризового потенціалу у формуванні здатності підприємства протидіяти кризовим явищам на різних фазах економічного циклу.

Основна частина. З огляду на циклічний характер розвитку економіки та підвищену чутливість будівельного сектору до фаз економічного спаду, проблема забезпечення економічної безпеки підприємств набуває особливої актуальності. Тривала збитковість значної частини будівельних підприємств і їх низький рівень фінансової стійкості свідчать про наявність системних загроз, що посилюються у періоди кризових коливань. У таких умовах формування ефективної системи забезпечення економічної безпеки є не лише необхідною передумовою стабілізації діяльності, а й ключовим чинником довгострокового розвитку.

На нашу думку, визначальною умовою забезпечення економічної безпеки будівельного підприємства в умовах циклічності економіки є здатність своєчасно адаптуватися до змін зовнішнього та внутрішнього середовища, зокрема до коливань попиту, інвестиційної активності та фінансових ресурсів. Це потребує розробки та реалізації комплексу превентивних і реактивних управлінських заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків і нейтралізацію загроз.

У цьому контексті особливого значення набуває оцінювання спроможності підприємства до ефективного забезпечення власної економічної безпеки. Одним із ключових критеріїв такої оцінки доцільно вважати рівень сформованості антикризового потенціалу як складової економічної безпеки. Антикризовий потенціал характеризує здатність підприємства мобілізувати фінансові, матеріальні, кадрові та інформаційні ресурси для своєчасного виявлення кризових тенденцій, адаптації до фаз економічного циклу та впровадження управлінських рішень, спрямованих на підтримання фінансової стійкості та безперервності функціонування.

Таким чином, посилення економічної безпеки будівельних підприємств в умовах циклічності економіки безпосередньо пов'язане з розвитком їх антикризового потенціалу, що забезпечує здатність протидіяти негативним впливам економічних спадів і формує підґрунтя для відновлення та подальшого зростання.

На Рис. 1 представлено деталізацію структурних елементів стратегії формування антикризового потенціалу підприємства з урахуванням сигналів зовнішнього середовища та ключових стадій життєвого циклу бізнес-системи — зародження, зрілості та старіння [6,10]. Обґрунтовано необхідність вибору адекватних інструментів антикризового управління відповідно до джерела загроз, які є найбільш критичними на конкретному етапі розвитку підприємства.

На стадії зародження бізнесу підприємство зможе утриматися на ринку тільки тоді, коли йому систематично вистачатиме ресурсів для задоволення фінансових потреб. При цьому незадовільна розрахунково-платіжна дисципліна контрагентів новоствореного бізнесу створює передумови для кризи низької ліквідності. Таким

чином, на стадії зародження підприємства джерелом найгостріших загроз його фінансовій безпеці виступає фінансовий капітал.

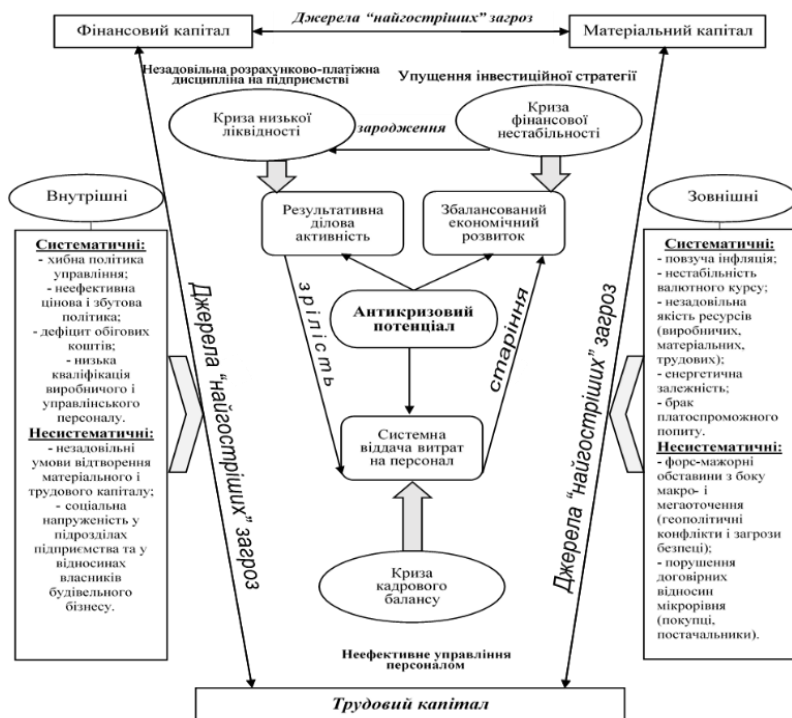

Рис. 1. Деталізація структурних елементів стратегії формування антикризового потенціалу підприємства. *Джерело: авторська розробка*

Стадія життєвого циклу підприємства «зрілість» характеризується досягненням максимального розміру й розгалуженості його організаційної структури. Остання обставина зазвичай спричиняє значне зростання адміністративних трансакцій та пов'язаних з ними економічно невинуватих витрат, лівова частка яких припадає на утримання завеликої кількості працівників апарату управління. Разом із зазначеним, ефективність роботи адміністративного персоналу зазвичай стрімко знижується внаслідок «людського фактору», який проявляється у домінуванні особистих інтересів над корпоративними. Врешті решт, чималі організаційні структури втрачають стійкість й життєздатність через конфлікти інтересів різних груп стейкхолдерів та категорій персоналу. Отже, навіть найбільш успішне у фінансовому плані підприємство не захищене від кризи кадрового балансу й джерелом найгостріших загроз на даній стадії виявляється трудовий капітал.

Нарешті стадія життєвого циклу підприємств, відома, як старіння, виявляється втратою клієнтів і цілих ринкових ніш, у такій мірі, що доцільність підтримуючих інвестицій виявляється сумнівною. Усталене скорочення вхідних грошових потоків

створює передумови для настання кризи фінансової нестабільності і, відповідно втрачаються можливість і доцільність оновлення матеріального капіталу, що є основою збереження життєздатності підприємств реального сектору економіки. Тобто джерелом найгостріших загроз економічній безпеці підприємств на стадії старіння виявляється матеріальний капітал.

Таким чином, результати аналізу свідчать, що забезпечення економічної безпеки підприємства має диференційований характер залежно не лише від внутрішніх характеристик бізнес-системи, але й від фази економічного циклу, в межах якої здійснюється його діяльність. У періоди економічного зростання домінують загрози неефективного використання ресурсів і перегріву інвестиційної активності, тоді як у фазах спаду ключовими стають ризики втрати ліквідності, зниження платоспроможності та фінансової нестабільності.

В умовах циклічності економіки економічна безпека підприємства повинна розглядатися як динамічна система, що потребує постійного моніторингу зовнішніх і внутрішніх загроз, а також своєчасної адаптації управлінських рішень. Це передбачає формування гнучких механізмів управління, здатних реагувати на зміну макроекономічної кон'юнктури, зокрема через регулювання структури капіталу, оптимізацію витрат, диверсифікацію джерел фінансування та підвищення ефективності використання ресурсів [13].

Особливого значення в забезпеченні економічної безпеки набуває фінансова стійкість, яка виступає не лише індикатором поточного стану підприємства, але й ключовим чинником його здатності протистояти негативним впливам економічних спадів [14]. Саме достатній рівень фінансової стійкості забезпечує можливість своєчасного виконання зобов'язань, підтримання ліквідності та збереження інвестиційної привабливості навіть в умовах погіршення ринкової ситуації.

Водночас ефективне забезпечення економічної безпеки неможливе без розвитку антикризового потенціалу, який виступає інтегруючим елементом системи управління підприємством. Його формування дозволяє не лише реагувати на вже наявні загрози, але й здійснювати їх превентивну ідентифікацію, що особливо важливо в умовах циклічних коливань економіки.

Отже, синергія фінансової стійкості та антикризового потенціалу створює основу для формування системи економічної безпеки підприємства, здатної забезпечити його адаптацію до циклічності та конкурентоспроможність.

Висновки. Циклічність економічного розвитку є одним із визначальних факторів формування загроз економічній безпеці підприємств, особливо у будівельній галузі, яка характеризується високою залежністю від інвестиційної активності та ділової кон'юнктури.

Економічна безпека підприємства є комплексною характеристикою, яка відображає його здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам та забезпечувати стабільне функціонування в умовах змінного економічного середовища. Ключову роль у цьому процесі відіграє фінансова стійкість, яка виступає базисом для підтримання ліквідності, платоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства.

Обґрунтовано, що на різних стадіях життєвого циклу підприємства домінують різні джерела загроз економічній безпеці, що вимагає застосування диференційованих підходів до формування антикризового потенціалу. Останній виступає важливою складовою системи економічної безпеки, забезпечуючи здатність підприємства своєчасно реагувати на кризові явища та адаптуватися до змін фаз економічного циклу.

Таким чином, ефективне забезпечення економічної безпеки підприємств у сучасних умовах можливе лише за умов комплексного поєднання інструментів управління фінансовою стійкістю та розвитку антикризового потенціалу, що дозволяє мінімізувати вплив циклічних коливань економіки та забезпечити довгострокову стійкість і конкурентоспроможність підприємства.

Список літератури:

1. Лисиця Н.В. Формування механізму антикризового управління будівельного підприємства. The 7th International scientific and practical conference “Application of knowledge for the development of science” (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. International Science Group. 2023, p. 85-87.
2. Палагіцький В., Казьмін О., Кошовий Б., Шокотько О., & Сисько О. (2023). Економічна безпека та стратегічна стійкість будівельних підприємств в умовах циклічних коливань. Шляхи підвищення ефективності будівництва, 3(52), 170–178. [https://doi.org/10.32347/2707-501x.2023.52\(3\).170-178](https://doi.org/10.32347/2707-501x.2023.52(3).170-178)
3. Скупський Р., Вахович І., Молодід О., Антропов Ю. Теоретичні підходи до вибору показників антикризового потенціалу будівельного підприємства. Журнал «Актуальні проблеми інноваційної економіки та права». 2020 / №1. 81-86 стор. <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2020-1-14>
4. Khymych I., Vynnyk T., Konstantiuk N., Tymoshyk N., Yuryk N. (2021). Enterprise Financial Security as an Anti-Crisis Management Method. Modern Economics, 25(2021), 153-159. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V25\(2021\)-24](https://doi.org/10.31521/modecon.V25(2021)-24).
5. Бублик, Ю. (2022). Циклічні та структурні аспекти фінансової вразливості малої відкритої сировинної економіки. Науковий вісник Міжнародної асоціації вчених. Серія: Економіка, управління, безпека, технології, 1 (2). <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2022-1-2-3>
6. Stetsenko S., Bolila N., Sorokina L., Tsyfra T., Molodid O. Monitoring mechanism of resilience of the anti-crisis potential system of the construction enterprise in the long-term period. Economics, finance and management review. 2020. №3, 31–42.
7. Bielienskova O., Stetsenko S., Sorokina L., Molodid O., Bolila N. System of preventive action of construction enterprises on the basis of identification of anticrisis potential. Scientific Journal of Astana IT University. 2020. №3. 15-27.
8. Stetsenko, S.P., Tytok, V.V., Emelianova, O.M., Bielienskova, O.Yu and Tsyfra T.Yu. Management of Adaptation of Organizational and Economic Mechanisms of Construction to Increasing Impact of Digital Technologies on the National Economy. Journal of Reviews on Global Economic. 2020. №9. pp.149-164.
9. Bielienskova O., Novak Y., Matsapura O., Zapiechna Y., Kalashnikov, D., Dubinin, D.: Improving the Organization and Financing of Construction Project by Means of Digitalization. International Journal of Emerging Technology and Advanced Engineering, 12(8), 108–115 (2022).
10. Измайлова К.В., Боліла Н.В. Моделі прогнозування втрати фінансової стійкості як складова системи економічної безпеки підрядних будівельних підприємств. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2018. Вип. 38. С. 225-232.
11. Боліла Н.В., Гусарова Л.В. Класифікація та систематизація загроз економічній безпеці будівельних підприємств. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин, 2019. Вип. 40, економічний. С.344-346.
12. Гусарова Л.В., Боліла Н.В. Екологічний компонент економічної безпеки як чинник сталого розвитку підприємств будівництва. Науковий погляд: економіка та управління. 2020. №2 (68). С.121-124.

13. Боліла Н.В., Цифра Т.Ю., Шевченко Ю. Ефективне використання оборотних коштів будівельного підприємства як фактор економічної безпеки. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2020. Вип. 44 (економічний). С.174-182.

14. Tytok V., Emelianova O., Galinsky O., Lysytsia N., Malykhin M. Organisational and Economic Tools for Managing Investment Programmes Involving Construction Enterprises Through Digitalisation. Review of Economics and Finance this link is disabled, 2022, 20, pp. 1060–1066.

15. Tytok V., Bolila N., Ryzhakov D., Pokolenko V., Fedun I. CALS–technology as a basis of creating modules for assessment of construction products quality, regulation of organizational, technological and business processes of stakeholders of construction industry under the conditions of cyclical and seasonal variations. International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering. 2021. №1. 271-276.

N. Lysytsia, S. Horbenko

Economic security of construction enterprises under conditions of economic cyclicity: the role of financial stability and anti-crisis potential

The article examines the theoretical and applied foundations of ensuring the economic security of construction enterprises under conditions of economic cyclicity. It is determined that the current operating environment of enterprises is characterized by a high level of uncertainty, dynamic external conditions, and the intensification of crisis phenomena, which become especially acute during economic downturns. It is substantiated that cyclical fluctuations in the economy significantly affect the performance of enterprises, leading to a decline in their solvency, liquidity, financial stability, and investment attractiveness, thereby increasing the level of threats to economic security.

The essence of economic security of an enterprise is clarified as a complex and dynamic characteristic that reflects its ability to resist internal and external threats, ensure efficient use of resources, and adapt to changes in economic conditions across different phases of the economic cycle. It is proven that one of the key factors in ensuring economic security is the financial stability of the enterprise, which serves as the basis for maintaining liquidity, solvency, financial equilibrium, and the ability to recover under crisis conditions.

Special attention is paid to the anti-crisis potential as an integral component of the enterprise's economic security system. It is established that anti-crisis potential characterizes the ability of an enterprise to timely identify risks and threats, assess their impact, and develop effective managerial decisions aimed at their neutralization or minimization. The peculiarities of forming anti-crisis potential depending on the stage of the enterprise life cycle are considered, and it is substantiated that different sources of threats to economic security dominate at different stages of development, which necessitates the use of appropriate anti-crisis management tools.

It is determined that effective ensuring of the economic security of construction enterprises under conditions of economic cyclicity is possible only through the integrated combination of financial stability management mechanisms and the development of anti-crisis potential. This approach enhances the adaptability of enterprises to changes in the external environment, minimizes the negative impact of economic downturns, ensures continuity of operations, and creates the basis for long-term development and strengthening of competitive positions in the market.

Key words: economic security of the enterprise, financial stability, economic cyclicity, phases of the economic cycle, anti-crisis potential, risks, threats, competitiveness, solvency, liquidity, financial equilibrium, anti-crisis management.